

УДК 094.1:003.349:027.021:378.4(477-25)

Д. В. Лукін,

провідний бібліотекар Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська 58, м. Київ, 01601, Україна,
тел.: (044) 235 70 98
e-mail: dmytro.dlook@gmail.com

КИРИЛИЧНІ СТАРОДРУКИ У ФОНДІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. М. МАКСИМОВИЧА КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: НОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті представлено результати книгознавчих досліджень кирилических видань XVI–XVIII ст. у фонді Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, здійснених протягом 2016–2017 рр. Особливу увагу приділено випадкам атрибуції та переатрибуції книжкових пам'яток, з'ясуванню провенієнцій, наведено покрайні записи, що відбивають історію побутування окремих примірників.

Ключові слова: кирилический стародрук, провенієнція, покрайній запис, Наукова бібліотека імені М. Максимовича, атрибуція, Спиридон Соболь, бібліотека М. С. Маклакова.

Стародруковані видання кирилического шрифту, особливо ті, що були надруковані на території України або сусідніх із нею держав, є важливою частиною національного культурного надбання. Як правило, вони складають лише невеликий відсоток фондів стародруків та рідкісних книг, однак, на відміну від більшості книг західноєвропейського походження, вони мають особливо тісний зв'язок з культурною історією України або становлять її унікальний спадок. Не є виключенням з цього правила й фонди відділу рідкісних і цінних книг Наукової бібліотеки імені М. Максимовича (далі – НБ КНУ). Таких книг, надрукованих до 1800 р. включно, зберігається в НБ КНУ менше двох сотень, однак вони заслуговують на підвищену увагу дослідників, у тому числі самих співробітників відділу. За останні півтора року вивчення книг кирилического друку значно поживалося, завдяки чому бодай частково був розкритий їх науковий потенціал, а деякі примірники вперше були введені до наукового обігу.

З точки зору історії побутування та шляхів походження примірників, кирилическі стародруки НБ КНУ складають відносно цілісну колекцію. Переважна більшість цих книг пройшла через бібліотеку Києво-Печерської лаври (далі – КПЛ) XIX – початку XX ст. та Всеукраїнського музейного містечка 20–30-х рр. XX ст. (далі – ВММ). Багато з них перебували в монастирській книгозбірні щонайменше з початку XVIII ст., а деякі до того могли знаходитися при церквах на території згаданого монастиря та Печерського містечка, в окремих маєт-

ностях чи «дочірніх» обителях КПЛ. Деякі примірники могли перебувати в інших церквах чи монастирях м. Києва, у парафіях Наддніпрянської України та Поділля, деякі згодом, у ХІХ ст., потрапляли до музейних чи бібліотечних зібрань на території Києва (Київська духовна академія, Київська духовна семінарія) та інших міст України¹. Після встановлення радянської влади, у 1920-х рр., вони з попередніх місць зберігання потрапляли до ВММ, створеного на території комплексу КПЛ. Вже звідти, після розформування ВММ, але не пізніше другої половини 40-х рр., як це засвідчується інвентарними книгами НБ КНУ, вони потрапили до університетської бібліотеки. Загалом, фонди згаданих вище книжкових зібрань наразі є розпорошеними між декількома сучасними книгозбірнями. Окрім НБ КНУ, це Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ), Центральний державний історичний архів м. Києва тощо.[1; 2, с. 13–14]

Щодо складу колекції кириличних стародруків варто відзначити відносну велику кількість видань ХVІ та ХVІІ ст. (3 та більш ніж 70 відповідно). Лише кілька видань представлені у двох чи трьох примірниках, тому зібрання досить непогано репрезентує репертуар українського та білоруського книговидання ХVІ–ХVІІІ ст., меншою мірою – російського. Найдавніша книга кириличного шрифту належить до південнослов'янських друків і є венеціанським виданням Службника 1519 р. Ще два примірники, датовані ХVІ ст., є вільнюськими друками. Це – Євангеліє 1575 р. та Псалтир 1576 р., надруковані Петром Мстиславцем. Споріднене з ними «Євангеліє з сигнатурами 1600 р.» типографії Мамоничів, що також зберігається в НБ КНУ, наразі не вважається належним до ХVІ ст., оскільки воно друкувалося, згідно з даними філігранології, наприкінці 10-х – на початку 20-х рр. ХVІІ ст. [3; 4, с. 214]

Серед стародруків ХVІІ ст. близько двох третин складають видання, надруковані на території України, переважно київські та львівські. Однак, не менш ніж 13 книг вийшли з білоруських типографій, включаючи надруковані у Вільнюсі. Окремі примірники ХVІІ ст. є московськими за походженням, щонайменше один – молдавсько-волоський. Серед кириличних стародруків ХVІІІ ст. так само близько двох третин складають книги українських типографій, однак частка московських видань значно більша, а білоруськими є лише три примірники, з яких два – продукт старообрядницького книговидання.

Деякі цікаві книжкові пам'ятки в минулі роки були представлені в публікаціях співробітників відділу рідкісних книг та рукописів НБ КНУ. В останній час, натомість, поживилося дослідження провенієнцій кириличних стародруків, що дозволило збагатити існуючі знання з історії побутування окремих книг та формування колекції в цілому. Так, на початку 2016 р. було досліджено ранні київські видання, що належать до першої половини ХVІІ ст. В рамках цієї роботи було метаграфовано покрайні записи та вивчено інші провенієнції 11 примірників, виданих у 1619–1648 рр. Вісім із них побачили світло у типографії Києво-Печерської лаври, а решта три були результатом праці Спиридона Собо-

ля, чий внесок в історію книги може вважатися частиною як українського, так і білоруського культурного надбання. Результат роботи було презентовано на круглому столі «Іконографія київських стародруків першої половини XVII ст.» (Національний заповідник «Софія Київська», 16 березня 2016 р.). Оскільки матеріали згаданого круглого столу не були опубліковані, є сенс навести нижче у вигляді таблиці короткий виклад провенієнцій киево-печерських видань, що склали основний зміст дослідження.

Бібліографічні дані примірника	Відомості щодо побутування
Мінея святкова і загальна = Анфологійон с Богом съдержай церковную службу избранных святых на весь год. – Київ : Друкарня Печерської Лаври, 1619. 2°. [16], 1048 с. [С-164824]	У 1624 р. вкладає «боярином і слугою» КПЛ Стефаном Кушпою до Феодосійської церкви Печерського містечка. Нижній форзац виклеєний половиною типографського аркушу, що є фрагментом «Правила к причащенію» з невідомого кириличного видання формату 32°
Іоанн Златоуст. Бесѣды на 14 посланный святаго апостола Павла. – Київ : Друкарня Печерської Лаври, 1623. 2°. [17], 3202 шп. [С-148764]	Походить з бібліотеки М. С. Маклакова (1805–1881), придбана ним 1870 р. у московського купця І. Л. Сіліна. Містить штампи Путивльської Центральної районної бібліотеки
Служебник = Леітургіаріон, си ест Служебник от литургій святаго Василя, Іоанна Златоустаго и Пржедсвятченних. – Київ : Друкарня Печерської Лаври, 1629. 2° [28], 144, 300, [4] с. [С-166439]	У 1657 р. наданий Гаврилом Микитенком та його дружиною Уляною Трохименковою до нелокалізованої церкви Св. Параскеви.
Тріодь Цвітна = Тріодіон, си ест Трипѣснец святой великой Пятдесятницы. Пентекостаріон, еже ест Пятдесятница нареченный. – Київ : Друкарня Печерської Лаври, 1631. 2°. [22], 828 с. [С-164976]	Збереглися фрагменти запису 1647 р., де згадується ієромонах Феодосій, ігумен Канівський соборний Печерський, «ігумен Свято-Троїцький того ж монастиря Печерського».
Євангеліє учительне патріарха Калліста = Євангеліє учительное, albo казанія на каждую недѣлю и свята урочистыѣ. – Київ : Друкарня Печерської Лаври, 1637. 2°. [18], 1031 с. [С-166654]	У 1704 р. було надане підлеглому КПЛ Дятеловицькому монастирю (нині республіка Білорусь). Згодом знов повернулося до бібліотеки КПЛ.
Служебник = Леітургіаріон, сиест Служебник от литургій святаго Василя, Іоанна Златоустаго и Пржедсвятченних. – Київ : Друкарня Печерської Лаври, 1639. 4°. [16], 720, 8, 128 с. [В-166415]	Походить з бібліотеки М. С. Маклакова (1805–1881), придбана ним 1870 р. у московського купця І. Л. Сіліна. Містить штампи Путивльської Центральної районної бібліотеки. Має фрагменти запису московським скорописом межі XVII–XVIII ст.
Требник Петра Могили = Евхологійон, albo Молитвослов, или Требник, имѣяй в себѣ церковныя различныя послѣдованія, ієреом подобающая. – Київ : Друкарня Печерської Лаври, 1646. 2°. Ч. 1. С. [1-20], 1-994, 900-946; Ч. 2. [4], 263 с.; Ч. 3. [2], 430 с. [С-166344]	Походить із бібліотеки М. С. Маклакова (1805–1881). Містить штампи Путивльської Центральної районної бібліотеки
Тріодь Постова = Тріодіон, сиест Трипѣснец святой великой Четырдесятницы. – Київ : Друкарня Печерської Лаври, 1648. 2°. [12], 880 с. [С-166596]	У 1650 р. належала до книг Печери Св. Феодосія. Згодом перебувала у бібліотеці КПЛ та фондах ВММ, де проходила переоблік у 1930 р.

Додатковий поштовх дослідженням кириличної книги у фондах НБ КНУ надала підготовка до круглого столу «Тексти Учительних Євангелій кінця XVI – початку XVII ст.» (Педагогічний музей України, 9 вересня 2016 р.). Під час дослідження дотичних до теми видань було переатрибутовано один з двох наявних примірників «Меча Духовного» Лазаря Барановича (Київ, друкарня КПЛ, 1666). Виявилось, що від гомілетичної збірки єпископа Чернігівського й Новгород-Сіверського у примірнику С-589391 наявний лише титульний аркуш, приплетений, насправді, до книжкового блоку «Євангелія учительного», виданого типографією Гедеона Балабана у Крилосі в 1606 р. Побіжно, за численними покрайніми записами, було встановлено, що цей примірник перебував у XVIII ст. при Михайлівській церкві с. Лавочного (нині Сколівського р-ну Львівської обл.), а також у с. Вільхівці (вірогідно, Тячівського р-ну Закарпатської обл.), звідки у «отця Іоанна, архідиякона вулхоского» його викупили «попи золоторуські Лука й Ігнат» «за золотих вусім» (напевно, книга потрапила до теперішнього с. Золотарьово Хустського р-ну тієї ж області). Імовірно, остання купівля відбулася близько 1737 р., однак, точну послідовність переміщення книги по згаданих локаціях через нерозбірливість та дефектність написів поки що встановити не вдалося. Достеменно можна сказати, що примірник С-589391 має довгу історію побутування на Закарпатті, наприкінці XVIII ст. він мав перебувати при Ужгородській семінарії, оскільки містить на верхньому форзаці напис почерком відповідного часу: «Seminarii Unghvariensis». Можна припустити, що книга надійшла до НБ КНУ одночасно з інкунабулою, виданою 1497 р. у Венеції (С-564011), яку, згідно з наліпкою на титульному аркуші, було подаровано Київському державному університету в 1959 р. з нагоди 125-ліття його заснування. У будь-якому разі, шлях походження згаданої книги є незвичним, оскільки абсолютна більшість інших кириличних стародруків потрапили до НБ КНУ з київських книжкових зібрань XIX–XX ст.

Другий примірник крилоського видання «Євангелія учительного» 1606 р., найдавнішої української друкованої книги у фондах НБ КНУ, також заслуговує на окрему увагу. Він походить з бібліотеки московського купця та почесного громадянина м. Путивль Миколи Степановича Маклакова (1805–1881), до якої належить щонайменше 14 інших кириличних книг XVI–XVIII ст. НБ КНУ. Історію цієї приватної книжкової колекції та її сучасний стан висвітлено в публікації Н. Бондар [1]. Згаданий примірник (С-166524) був відреставрований зусиллями бібліофіла, отримав новий, виконаний від руки титульний аркуш та розлогі коментарі каліграфічним почерком як кириличною графікою, так і звичайним курсивним письмом XIX ст. Нижній форзац містить велику наліпку з описом особливостей книги та обставин придбання, з якої дізнаємося, що «...сія книга куплена у Івана Лукича Силина съ такимъ условіемъ, что, буде ежели гдѣ либо представится сего издания книга болѣе лучшей экземпляръ, то Г Силинъ во всякое время принимаетъ сію книгу съ возвращеніемъ Пятнадцати рублей серебромъ, наличными деньгами, въ чемъ и росписка его на счетъ».

Тут і надалі написи XIX – поч. XX ст. подаються зі збереженням оригінальної орфографії.

Дійсно, у книгу вкладено окремих аркуш рахунку «изъ лавки Ивана Лукича Силина» М. С. Маклакову від 4 листопада 1870 р., у якому згадуються «Бѣседы апостольскія кievскія 65», тобто вартістю 65 карбованців сріблом, а також «Евангелие учительное... Итреодъ Петра Могилы» за 23 крб. та «Потребник Филарета патр.» за 15 крб. Нижче подається примітка, що у складі покупки за 23 крб. «Евангелие учительное Гедео́на Балобана» коштує 20, а «Трiодъ Петра Могилы вѣтхая» – 3 крб. Між основним рахунком і приміткою зазначено, що «Беседы принимаются за туж цену, Послѣдній Снѣбольшою Скиткою». І дійсно, зі співставлення документів виходить, що при поверненні «Евангелія Гедео́на Болобана» (немає сумнівів, що мова йде про даний примірник) Маклаков отримав би не 20, а лише 15 крб. Можна також зі впевненістю сказати, що в рахунку згадано саме примірник С-148764 «Бесід Іоанна Златоуста на чотирнадцять послань апостола Павла» (Київ, типографія КПЛ, 1623 р.), адже він містить подібну наліпку, у якій стверджується, що московський купець Сілін «во всякое время возвращаетъ за оную наличными деньгами шестьдесятъ пять рублей серебромъ».

Про попередню історію примірника С-166524 свідчить великий вкладний запис, виконаний українським скорописом першої половини XVII ст., коричневим атраментом, на порожньому звороті арк. 291. Наводжу його у відповідності до науково-критичного методу метаграфії [5, с. 22–27], але зі збереженням графеми «ы»:

«В имя Отца и Сына и Святаго Духа аминь. Понеже иж во Троици покланяемий Бог благой зvoli церковъ свою украсити святыми книгами, на славословие и на хвалю троеличнаго его Божества, сему и аз иж в Христа вѣрный раб божий Іоан от усердия своего поревновах и купил сию душеспасительную книгу, рекомую Евангелие учительное, и с подружием своим Ириною и сыном Игнатом и Савустяном, родом из села Зубровцов сын Манулов правой віры християне, и придаде еи до церкве храму святого іерарха Христова Николы в селі Зубровцов за свое отпущение грѣхов и родителей своих, которых помяни Господи в Царстві Небеснім: Іоана, Татияну, Іоана, Катерину, Марию, Любовию, Федора, Станку мирян. И абы еи не сміл ніхто отдалити от церкве вышшеименованной, или священник, или клирик, или прост человек, под проклятством святых отец 318 иж во Никеи кроме моего потомства или мене самага али моих приятелей хто бы міл еи узавши и продати на свою потребу, таковой да бути проклят. И придана быст сия книга в літа великого кроля Польского Жигмонта Третьего, за старости каменецкого Стефана Потоцкого, за святительства Еремеи Тисаровского, епископа Галицкого и Львовского и Каменца Подольского, за Климентия Троецкого намесника каменецкого, за священника настоятеля храма вышшеименованного Марка, року от создания мира 7132, а от воплощения Сына Божия 1624, месяца февраля 15 дня».

Можна зробити висновок, що першим відомим місцем перебування книги було с. Зубрівка (нині Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.), куди вона потрапила в лютому 1624 р.

У другій половині 2016 р. основним предметом наукових досліджень співробітників ВРКР стали білоруські стародруки кириличного шрифту. Їх дослідження інтенсифікувалося завдяки співпраці між НБ КНУ та Національною бібліотекою Білорусі. Силами двох бібліотечних установ виконується наукова робота «Взаємодія книжкових традицій Білорусі та України в XVI – на початку XIX ст.», з українського боку – за грантом Державного фонду фундаментальних досліджень².

На даний момент визначено наявність у фонді НБ КНУ 18 примірників, що вийшли друком з білоруських типографій. Про наявність деяких із них уже повідомлялося в оглядовій публікації К. С. Кучмай [6]. Два з примірників білоруських видань належать до XVI ст., три – до XVIII ст., решта – до XVII ст. Ними представлено 6 вільнюських видань, у тому числі два друки Петра Мстиславця і вельми рідкісне видання Півустава 1622 р. (№ 99 за каталогом Г. Галенчанка [7]). Окрім них – три видання друкарні Кутейнського Богоявленського монастиря під Оршею (5 прим.), два – могильовського друкаря Максима Вошанки (3 прим.), два супрасльських греко-католицьких друки та одне гродненське старообрядницьке видання. З трьох примірників, виданих Спиридоном Собоєм, один був надрукований (чи додрукований) на території Білорусі, другий – у Києві, місце друку третього ще точно не визначено. Мова йде, насамперед, про два екземпляри Апостола, титульний аркуш якого повідомляє місце й час друку – Київ, 1630 р. Один з них, С-166605, виявився варіантом, який, згідно з А. Зьорновою, вважається надрукованим у Кутейнському монастирі або Буйничях близько 1632 р. [8]. Комплекс відмінностей друку свідчить про те, що частина накладу додруковувалася в обставинах, коли в типографа не було вже доступу до дошок і шрифтів, з якими він починав справу, тобто вже після від'їзду з Києва. Значну кількість аркушів довелося перенабирати, про що свідчить систематичне зникнення окремих літер – «З» із гострими обрисами та «Д» з різними варіантами виносних рисок. Велика гравюра із зображенням євангеліста Луки, що залишилася в Києві, замінена меншою, але облямованою рамкою з виливних прикрас. Інший примірник, С-166460, послідовно зберігає й велику гравюру-фронтиспіс, і розмаїття згаданих вище літер. Він, як здається, був завершений іще в Києві, тож у давньому випадку зазначені вихідні дані є правдивими.

Ще один слід Спиридона Соболя було виявлено у примірнику вільнюського Псалтиря 1576 р., витвору Петра Тимофійовича Мстиславця (С-166609). До нього було приплетено Великий Акафіст, який у звичному вигляді є складовою частиною «соболівської» Мінеї загальної 1628 р. Цьому конволютові вже було присвячено окрему публікацію [9].

Останнє доповнення переліку білоруських видань торкалося переатрибуції «Євангелія учительного» Кирила Транквіліона-Ставровецького, праці якого систематично перевидавав наприкінці XVII ст. могольовський типограф Максим Воцанка. Примірник С-166542, згідно з титульним аркушем виданий у Рохманові 1619 р., виявився «контрафактом» талановитого могольовського майстра, виданим у 1697 р. з фальсифікованою фортою та з відтворенням, наскільки це було можливо, оригінального дзеркала набору [10, с. 9]. Атрибуцію було підтверджено звіркою з відповідними екземплярами НБУВ.

П'ять примірників білоруських видань, згідно з даними печаток, екслібрисів та суперекслібрисів, походять із приватної бібліотеки М. С. Маклакова. Ще один належав генералу Павлу Платоновичу Потоцькому, бібліофілу та військовому історичу, який з 1926 р. був поставлений на чолі ВММ на території комплексу Києво-Печерської лаври. Взагалі, практично всі білоруські стародруки пройшли в 20–30-ті рр. XX ст. крізь цю музейну установу, причому більшість із них бодай якийсь час до 1917 р. перебувала у бібліотеці Києво-Печерської лаври. Про це свідчать або печатки XIX – початку XX ст., або покрайні записи, датовані XVII – початком XIX ст. Лише походження примірника В-168466 (кутеїнське перевидання «Лексикону славенороського» П. Беринди, 1653 р.) залишається поки що точно не встановленим.

Провенієнції білоруських видань у фонді НБ КНУ мають численні відбитки історії їх побутування в XVII–XVIII ст. Фрагменти запису у Псалтирі 1576 р., а надто проби пера та ініціалів на форзацах книги дозволяють припустити, що він потрапив до КПЛ ще в першій половині XVII ст. Покрайній напис у «Євангелії з сигнатурами 1600 р.» типографії Мамоничів (С-164975), півустановом, циноброю, засвідчує, що його було вкладено в 1632 р. до Феодосіївської церкви містечка Печерського Іваном Предримерським. За даними В. Кривошеї, він у 1646 р. був боярином митрополита Петра Могили, їздив у складі посольства до Москви [11, с. 12].

Родина Предримерських відносно непогано представлена в джерелах – є згадки про Опанаса Предримерського, печерського сотника, його родича Федора Предримерського та ймовірного родича Іосифа. [11; 12, с. 227]. Вельми вірогідно, що до цього ж роду належить Овдотья Предремиржанська, дружина старости с. Зорин Стефана Сипковського, який надав у 1630-х рр. примірник соболівського Апостола (С-166460) місцевій церкві. Принагідно варто зазначити, що згадка про вкладення на нижніх берегах примірника водночас може бути найбільш раннім свідченням існування цього населеного пункту Іванківського р-ну Київської обл.

Дослідження усіх згаданих вище кирилических видань дозволило розширити уявлення про формування нинішніх фондів відділу рідкісних та цінних книг НБ КНУ та про стан спільної українсько-білоруської книжкової спадщини. Продовження цієї роботи, висловлюємо сподівання, надасть змогу ввести всі кирилическі стародруки НБ КНУ до повноцінного наукового обігу.

Примітки:

¹ Відомості, щодо побутування кирилических книг з фонду НБ КНУ ґрунтуються на матеріалах провенієнцій, які містять самі книги (штампи, покрайні записи тощо).

² Ця публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом № Ф73/22288.

Список використаної літератури

1. *Бондар Н. П.* Старопечатные книги библиотеки Н. С. Маклакова в собрании Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского / Н. П. Бондар // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2016. – Вып. 13. – С. 169–183. – Електрон. аналог друк. вид. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnan_2016_13_21 (дата звернення: 04.09.2017 р.). – Загол. з екрана.
2. Каталог стародрукованих книг, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у м. Києві (ЦДАК України) 1494–1764 рр. / упоряд. О. Г. Полегайлов; відп. ред. Ф. П. Шевченко. – Київ, 1999. – 314 с.
3. *Немировский Е. Л.* Когда вышло в свет Виленское Четвероевангелие 1600 г. с сигнатурами? / Е. Л. Немировский // Румянцевские чтения. Историко-культурные традиции и инновационные преобразования России, просветительская ответственность библиотек : материалы междунар. науч. конф. (Москва, 21–23 апр. 2009 г.). – М. : Пашков дом, 2009. – Ч. 1. – С. 173–175.
4. *Бондар Н. П.* Філігранологічний аналіз східнослов'янських кирилических стародруків другої половини XVI ст. як джерело книгознавчих досліджень / Н. П. Бондар // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2010. – Вип. 14. – С. 211–240.
5. *Німчук В. В.* Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковно-слов'янською мовою української редакції / В. В. Німчук. – Київ, 1995. – 34 с.
6. *Кучмай К. С.* Белорусские книги XVI–XVIII вв. в коллекции Научной библиотеки им. М. Максимовича Киевского национального университета им. Тараса Шевченка / К. С. Кучмай // Берковские чтения. Книжная культура в контексте международных контактов : материалы междунар. науч. конф. (Минск, 25–27 мая 2015 г.). – Минск, 2015. – С. 224–229.
7. Книга Беларусі. 1517–1917: Зводны каталог / Дзярж. б-ка БССР імя У. І. Леніна, БелСЭ; склад. Г. Я. Галенчанка. – Минск, 1986. – 615 с.
8. *Зернова А. С.* Белорусский первопечатник Спиридон Соболев / А. С. Зернова // Книга : исслед. и материалы. – М., 1964. – Сб. 10. – С. 126–145.
9. *Лукін Д. В.* Вільнюський Псалтир 1576 р. з фондів Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Тараса Шевченка / Д. В. Лукін // Слов'янознавство і нові парадигми та напрями соціогуманітарних досліджень : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 24 трав. 2017 р.). – Київ, 2017. – С. 391–396.
10. Кирилическі стародруки XV–XVII ст. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / уклад.: Н. П. Бондар, Р. С. Кисельов; заг. ред. Г. І. Ковальчук; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2008. – 232 с.
11. *Кривошея В. В.* Вузлові протиріччя як передумови національної революції середини XVII ст. / В. В. Кривошея // Наук. пр. іст. ф-ту Запорізь. нац. ун-ту. – 2008. – Тематич. вип. XXIV : Національні і соціальні чинники революцій і реформ в Україні: проблеми взаємовпливів (до 90-річчя УНР). – С. 9–23.
12. *Бондар Н. П.* Видання Івана Федорова та Петра Мстиславця з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Н. П. Бондар. – Київ, 2012. – 311 с.

Надійшла 11.08.2017 р.

Д. В. Лукин,

ведущий библиотекарь Научной библиотеки имени М. Максимовича
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко
ул. Владимирская 58, г. Киев, 01601, Украина,
тел.: (044) 235 70 98
e-mail: dmytro.dlook@gmail.com

КИРИЛЛИЧЕСКИЕ СТАРОПЕЧАТНЫЕ КНИГИ В ФОНДЕ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМ. М. МАКСИМОВИЧА КИЕВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО: НОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье представлены результаты книговедческих исследований кириллических изданий XVI–XVIII вв. в фонде Научной библиотеки им. М. Максимовича Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, предпринятых в течение 2016–2017 гг. Особенное внимание уделено случаям атрибуции и переатрибуции книжных памятников, определению провениенций, представлены маргиналии, которые отражают историю бытования отдельных экземпляров.

Ключевые слова: кириллическая старопечатная книга, провениенция, маргиналия, Научная библиотека им. М. Максимовича, атрибуция, Спиридон Сობоль, библиотека Н. С. Маклакова.

D. V. Lukin,

lead librarian, Maksymovych Scientific Library
of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
58, Volodymyrska St., Kyiv, 01601, Ukraine,
tel.: (044) 235 70 98
e-mail: dmytro.dlook@gmail.com

EARLY PRINTED CYRILLIC BOOKS OF THE MAKSYMOVYCH SCIENTIFIC LIBRARY OF THE TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV: THE NEW RESEARCH

Summary

The article describes the latest research activities on early printed cyrillic books of the Maksymovych Scientific Library, being conducted in 2016-2017. The main attention is paid to the identification of early print editions and the publication of “provenientia”, marginalia, hand-written notes which reveal the origins and history of use of the certain printed documents. The several early Kievan prints are mentioned as well as personalities and locations which are connected with during their long history of use. The latest investigation of two copies of Didactic Gospel, printed in 1606 in Krylos, is described. One of them, which was indentified recently, has its origin in Transcarpathian Ukraine, while the second copy was donated to the church in Podillya region in 1624, and reappeared much later in private collection of Nikolai Maklakov (1805–1881). A brief description of the scientific project “The interaction of Ukrainian and Belarusian printed book traditions from the 16th till the

beginning of the 19th century” is included. The article has its practical purpose in filling the gap in knowledge of certain parts of ukrainian early printed book heritage, which may be valuable to bibliologists and codicologists, dealing with cyrillic prints and manuscripts respectively.

Keywords: cyrillic early printed books, provenientia, marginalia, Maksymovych Scientific Library, early printed book identification, Spiridon Sobol, N. S. Maklakov private library.

References

1. Bondar N. P. Staropechatnye knigi biblioteki N. S. Maklakova v sobranii Natsionalnoy biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo [Early printed books of N. S. Maklakov library in the Vernadsky National Library of Ukraine book collection]. *Biblioteki natsionalnykh akademiy nauk: problemy funktsionirovaniya, tendentsii razvitiya* [Libraries of National Academies of Sciences: the problems of functioning, the development tendencies]. 2016, iss. 13, pp. 169-183. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnan_2016_13_21.
2. *Kataloh starodrukovanykh knyh, shcho zberihaiutsia u Tsentralnomu derzhavnomu istorychnomu arkhivi Ukrainy u m. Kyievi (TsDIAK Ukrainy) 1494–1764 rr.* [Catalogue of the early printed books of Kyiv Central State Historical Archive of Ukraine, 1494–1764]. Kyiv, 1999, 314 p.
3. Nemirovskiy Ye. L. Kogda vyshlo v svet Vilenskoe Chetveroevangelie 1600 g. s signaturami? [When the Vilnius Gospel of the year 1600 with signatures was really published?]. *Rumyantsevskie chteniya. Istoriko-kulturnye traditsii i innovatsionnye preobrazovaniya Rossii, prosvetitel'skaya otvetstvennost bibliotek: materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii (21–23 aprelya 2009 g.)* [Rumyantsev Readings. Historico-cultural traditions and innovative transformations of Russia, educational responsibility of libraries: The theses of International conference (apr. 21–23, 2009)]. Moskva, 2009, pt. 1, pp. 173–175.
4. Bondar N. P. Filigranologichnyi analiz skhidnoslovianskykh kyrylychnykh starodrukiv druhoi polovyny XVI st. yak dzherelo knyhoznavchykh doslidzhen [Philigranological Analysis of East-slavonic early printed cyrillic books of the 2nd half of the 16th century as a source for bibliological research]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy* [The manuscript and printed book heritage of Ukraine]. Kyiv, 2010, iss. 14, pp. 211–240.
5. Nimchuk V. V. Pravyly vydannia pam'iatok, pysanykh ukraïnskoiu movoiu ta tserkovno-slov'ianskoiu movoiu ukraïnskoiu redaktsii [The rules of publishing manuscripts, written in Ukrainian and in ukrainian dialect of Church Slavonic language]. Kyiv, 1995, 34 p.
6. Kuchmay K. S. Belorusskie knigi XVI–XVIII vv. v kollektzii Nauchnoy biblioteki imeni M. Maksimovicha Kievskogo natsionalnogo universiteta imeni Tarasa Shevchenka [The Belorussian books of the 16th – 18th centuries in the book collection of the Maksymovych Scientific Library of the Taras Shevchenko National University of Kyiv]. *Berkovskie chteniya. Knizhnaya kultura v kontekste mezhdunarodnykh kontaktov: materialy mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii (Minsk, 25–27 maya 2015 g.)* [Berkov Readings. Book culture in the context of international contacts. The materials of International conference (Minsk, May 25–27, 2015)]. Minsk, 2015, p. 224–229.
7. *Kniga Belarusi. 1517–1917: zvodny katalog* [The Books of Belarus. 1517–1917: A Consolidated Catalogue]. Minsk, 1986, 615 p.
8. Zernova A. S. Belorusskiy pervopechatnik Spiridon Sobol [Belorussian publisher Spiridon Sobol]. *Kniga: issledovanie i materialy* [Book: Research and materials]. Moskva, 1964, iss. 10, pp. 126–145.
9. Lukin D. V. Vilniuskyy Psaltyr 1576 r. z fondiv Naukovoi biblioteki im. M. Maksymovycha Kyivskoho natsionalnogo universytetu im. Tarasa Shevchenka [The Vilnius Psalter, 1576, from the collection of the Maksymovych Scientific Library of the Taras Shevchenko National University of Kyiv]. *Slovianoznavstvo i novi paradyhmy ta napriamy sotsiohumanitarnykh doslidzhen: materialy Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii (Kyiv, 24 travnia 2017 r.)* [The Slavic Studies and new paradigms of social science research: mat. of Intern. conf. (Kyiv, May 24, 2017)]. Kyiv, 2017, pp. 391–396.
10. *Kyrylychni starodruky XV–XVII st. u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Early printed cyrillic books of the 15th – 17th centuries in the Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv, 2008, 232 p.
11. Kryvosheia V. V. Vuzlovi protyrichchia yak peredumovy natsionalnoi revoliutsii seredyiny XVII st. [The key contradictions as Background of National Revolution in the middle of the 17th cent.]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnogo universytetu* [The Scientific works of the Faculty of History of National University of Zaporizhzhya]. Zaporizhzhia, 2008, iss. 24, pp. 9–23.
12. Bondar N. P. *Vydannia Ivana Fedorova ta Petra Mstyslavtsia z fondiv Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [The Ivan Fedorov and Piotr Mstyslavets Editions from book collection of the Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv, 2012, 311 p.